S. S. S. P's

Vasundhara Kala Mahavidyalaya, 22 Mhada Jule, Solapur.

NAAC ACCREDITED WITH 'B' GRADE

(AFFILIATED TO SOLAPUR UNIVERSITY, SOLAPUR)

One Day Interdisciplinary International Conferefice on

NEW TRENDS IN HIGHER EDUCATION

26 March 2017

SPONSORED BY
UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
(WRO) PUNE

ORGANIZED BY

IQAC-VASUNDHARA KALA MAHAVIDYALAYA
JULE SOLAPUR

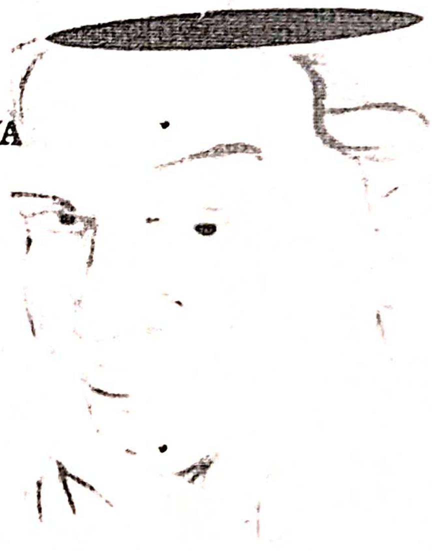

MARATHI & HINDI - I

CHIEF ORGANIZER
PRIN. DR. B. V. CHOUDHARI

CONVENER
MR. S. M. UGHADE

CO-CONVENER
MR. P. G. KOLHE

AJANTA
PRAKASHAN

…AL-ISSN-2278-8158 - Impact Factor - 4.42

२

आजच्या उच्च शिक्षणातील बदलता प्रवाह

सोंदरमल रेखा राणुजीराव

संशोधिका, इतिहास विभाग, संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती.

प्रस्तावना

महाराष्ट्राला उच्च शिक्षणाची उज्वल परंपरा आहे. प्राचीन काळापासून उच्च शिक्षणासाठी देश-विदेशातील विद्यार्थी महाराष्ट्रात येत असतात. मुंबईच्या बोरिवली राष्ट्रीय उद्यानात असणाऱ्या कान्हेरी गुंफा या प्राचीन विद्यापीठाच्या अस्तित्वाच्या साक्षीदार आहेत. महाराष्ट्रात इतर ठिकाणी असलेल्या गुफामध्ये प्रामुख्याने धर्मशास्त्र, तत्त्वज्ञान, साहित्य, कला यांचा अभ्यास केला जात असे. मध्ययुगीन कालखंडातील पाठशाळा व मदरसे यामधून तत्कालीन उच्च शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध होत असत. ब्रिटिशांच्या आगमनानंतर भारतात आधुनिक शिक्षणाचा प्रसार वेगाने होऊ लागला. त्यात महाराष्ट्राने मोठी आघाडी घेतली. देशातील सर्वात जुन्या विद्यापीठांपैकी एक असलेल्या मुंबई विद्यापीठाची स्थापना १८५६ साली झाली. या विद्यापीठात जगभरातील नवे ज्ञान-विज्ञान, विद्याशाखा यांचे [illegible] आणि इतर अनेक ठिकाणी कालपरत्वे विद्यापीठाची स्थापना केली आहे. महाविद्यालयाची आणि विविध विद्याशाखेची संख्या जशी वाढत गेली, तशी पारंपरिक विद्यापीठाशिवाय कृषी शाखा, अभियांत्रिकी शाखा, आरोग्य विज्ञान पशुवैद्यकीय शाखा यांच्यासाठीही स्वतंत्र विद्यापीठे स्थापण्यात आली. या सर्वांच्या माध्यमातून महाराष्ट्रात आज उच्च व तांत्रिक शिक्षण संस्थाचे अतिशय भक्कम जाळे विणले गले आहे. महाराष्ट्रात साधारणतः प्रत्येक तालुक्यात एका तरी विद्याशाखेचे महाविद्यालय आहे. आज महाराष्ट्र राज्य हे देशाचे एज्युकेशन हब म्हणजेच शैक्षणिक केंद्र म्हणून नावलौकिकास आले आहे.

उच्च शिक्षणाची गंगा खेडोपाडी नेण्यात राजर्षी शाहू महाराज, कर्मवीर भाऊराव पाटील, महर्षी वि.रा. शिंदे, महर्षी धो.के. कर्वे, पजाबराव देशमख यांनी मोलाची कामगिरी बजावली. महात्मा ज्योतिराव फुले, सावित्रीबाई फुले, राजर्षी शाहू, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी बहुजन समाजातील उपेक्षित घटकांसाठी उच्च शिक्षणाची कवाडे उघडावीत यासाठी अथक प्रयत्न केले. त्यामुळेच आज महाराष्ट्राच्या उच्च शिक्षण क्षेत्राला सामाजिक न्यायाचा चेहरा प्राप्त होऊ शकला. समताधिष्ठित समाजनिर्मिती आणि विकासाच्या समान संधी प्राप्त होण्यासाठी ही बाब महत्त्वाची ठरली.

महाराष्ट्रातील तंत्रशिक्षणाच्या विविध शाखांचा विकास जागतिक पातळीवरील [illegible] व होत असलेले सातत्यपूर्ण बदल लक्षात घेऊन झाला आहे. त्यामुळे महाराष्ट्रातील तंत्रशिक्षण पदवी, पदविका आणि पदव्युत्तर पदविकाधारक हे जागतिक दर्जाचे तंत्रज्ञ समजले जातात. विशेषतः माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील महाराष्ट्रीय युवक-युवतींची कामगिरी नेत्रदिपक ठरत आहे. माहिती तंत्रज्ञान उद्योगामध्ये अमेरिकेतील ज्या सिलिकॉन व्हॅलीचा उल्लेख अत्यंत गौरवास्पदरित्या केला जातो. त्यावर भारतीय विद्यार्थ्यांचे अधिराज्य राहिले असून त्यात महाराष्ट्रीय तरूणांचा वाटा सर्वाधिक आहे. १

भारत हा तरूणाचा देश असून २०३० पर्यत भारताची कार्यात्मक लोकसंख्या म्हणजेच [illegible] [illegible]णार आहे. त्यांच्या साहाय्याने महासत्ता होण्याचे भारताचे स्वप्न साकार होणार आहे. मात्र त्यासाठी तरूणांना कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण [illegible] आवश्यक आहे. या बाबींकडे पंतप्रधानानी विशेषत्वाने लक्ष पुरविले असून महाराष्ट्रात मुख्यमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली राज्य शिखर परिषदेची [illegible]ापना करण्यात आली आहे. महाराष्ट्रात दरवर्षी २०.६५ लाख याप्रमाणे २०२२ पर्यंत ४.५ कोटी मनुष्यबळ विकसित करण्याचे उद्दिष्ट आहे. महाराष्ट्रातील तंत्र शिक्षणाचा दर्जा आणि गुणवत्ता सातत्याने वाढ व्हावी यासाठी भारत सरकार आणि जागतिक बँकेच्या सहाय्याने विविध [illegible]क्रम राबवण्यात येत आहे. विद्यापीठीय अभ्यासक्रमामध्ये कालानुरूप बदल, नव्या विद्याशाखांची सुरुवात, परीक्षा पद्धतीत सुधारणा, [illegible] चालना महाविद्यालयांना स्वायत्तता खाजगी विद्यापीठे आणि अनेक नव्या उपक्रमावर राज्य शासनाने भर दिला आहे. त्यामुळे [illegible]

Govt. Vidharbha Institute of Science & Humanities
Amravati

One Day Interdisciplinary National Seminar

3rd December 2016

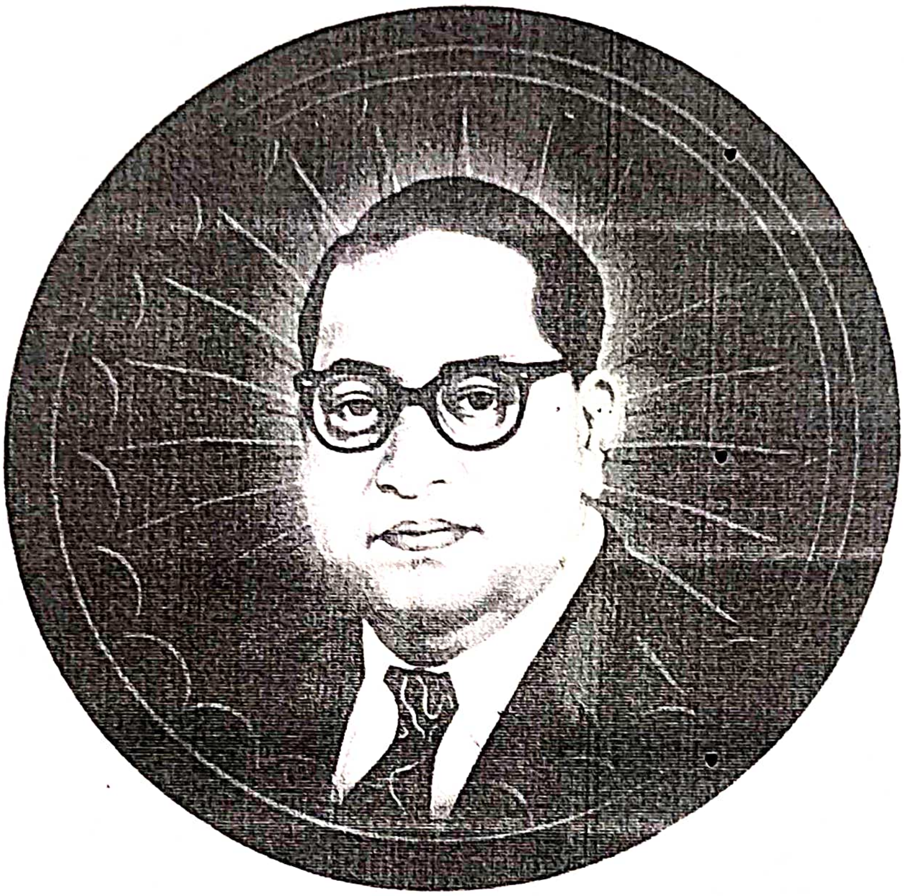

VARIOUS ASPECTS OF DR. BABASAHEB AMBEDKAR'S WORK

Editors -

Dr. Sheela Umale
Dr. B. R. Maske
Dr. G. S. Mahadik
Dr. N. K. Tembhekar
Prof. H. D. Dalavi
Dr. Vinod Gawande
Dr. Vaishali Deshmukh

PROCEEDING

ISBN-978-93-84021-53-5

Organized By

Dr. Babasaheb Ambedkar 125th Anniversary Committee & Department of History, G.V.I.S.H., Amravati

डॉ. आंबेडकरांच्या स्त्री-सुधारणा विषयक विचारांचा शोध घेणे

रेखा राणोजीराव सोंदरमल
पीएच.डी. संशोधक विद्यार्थीनी, इतिहास विभाग,
संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती

प्रस्तावना :

प्राचीन काळी या देशात स्त्री प्रधान मातृसत्ताक कुटुंब पद्धत होती परंतु मनुस्मृतीचे कायदे अमलात आल्यानंतर पुरूषांनी पुरूषप्रधान कुटुंब पद्धत निर्माण केली. त्यामुळे स्त्रीवर गुलामगिरी लादली गेली. आणि पुरूषांचे अन्याय, अत्याचार सुरू झाले. सर्व प्रकारचे शोषण व छळ होव लागला.

फ्रेंच क्रांती १७८९ नंतर १९१७ मध्ये रशियात ही राज्यक्रांती झाली. त्यामुळे स्त्रियांचे प्रश्न पुढे आले. आज स्त्रियांची समस्या ही एक राष्ट्रीय समस्या बनलेली आहे. स्त्रियांना त्यांच्या गुलामगिरी मुक्त करण्यासाठी त्यांना त्यांचे मूलभूत हक्क व अधिकार मिळवून देण्याचे कार्य डॉ. बाबासाहेबांनी आपली हाती घेतले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी हिंदू कोड बिल तयार करून त्याद्वारे सर्व जाती धर्मातील स्त्रियांच्या उद्धारासाठी त्यांना सर्व हक्क मिळवून देण्याचा एक दस्ताऐवज निर्माण केला.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या स्त्री सुधारणाविषयक विचार :

बाबासाहेब आंबेडकरांनी जेव्हा शुद्रासंबंधीचे अध्याय चालविता होता. त्यावेळी, त्यांना भारतातील स्त्रियांच्या प्रश्नांचाही अभ्यास करता आला. एका अर्थाने पाहिले तर बाबासाहेबांच्या मते शुद्रांचे प्रश्न व स्त्रियांचा प्रश्न या दोन्हीचे मुळ एकच होते.

इस्त्री जन्मा ही तुझी कहानी
हृदयी अमृत नयनी पाणी
तू शूद्र नारी अभागिनी
तुला मनूची शापवाणी

स्त्रीला हीन वागणूक दिली जाते आणि त्याच्या चरित्रावर शंका घेतल्या जातात परत देवता म्हणून त्यांची पूजा केली जाते म्हणून नारी जीवन शाप बनला आहे. तसेच मनुने मनुस्मृतीमध्ये स्त्रीला पायाची दासी मानली आहे. म्हणून मनू हा शापवाणी बनली आहे. म्हणूनच डॉ. बाबासाहेबाने मनुस्मृतीचे दहन २५ डिसेंबर १९२७ रोजी केले.

बाबासाहेबांच्या मते शूद्रांचा प्रश्न व स्त्रियांचा प्रश्न या दोन्हीचे मूळ जवळजवळ एकच होते.

फ्रेंचच्या राज्यक्रांतीनंतर मानवी स्वातंत्र्य, सामाजिक, समता, न्याय आणि बंधुत्त्व या तत्त्वांचा जगानं पुरस्कार केला. पण खरं तर ही तत्त्वे सुमारे अडीच हजार वर्षापूर्वीच महात्मा बुद्धांनी सांगितली आहेत. १२ व्या शतकात युरोपात समाज सुधारणेची चळवळ सुरू झाली. तिचे वारे भारतातही पोहोचले. त्यामुळे इंग्रजी, शिक्षण शिकलेल्या भारतीयांमध्ये जागृती निर्माण झाली. तेव्हा काही विचारवतांनी हिंदू धर्मात सुधारणा घडवून आणण्याचे प्रयत्न केले त्यामध्ये राजाराम मोहन राय, महात्मा ज्योतिबा फुले, जो.ग. आगरकर लोकहितवादी डॉ. रामकृष्ण भांडारकर, न्या. महादेव गोविंद रानडे हे प्रमुख होते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आपल्या घरापासून शिक्षणाची सुरूवात केली आहे. त्यांनी आपली पत्नी रमाबाई यांनी शिकवून सुशिक्षित केलेले आहे. आणि त्यांनी स्त्री शिक्षणाचा अधिक महत्त्व दिले तसेच महात्म बुद्ध, फुले, कबीर यांना आपले गुरू मानीत होते. त्याप्रमाणे मुलीच्या शिक्षणाला महत्त्व दिले. मुलाबरोबर मुलींचे शिक्षण दिल्यावर त्यांची क्रांती मोठ्या प्रमाणात होईल.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी केलेल्या मानवमुक्तीच्या लढ्यामध्ये स्त्रियांनीही पुरूषांच्या खांद्याला खांदा लावून सहभाग घेतला होता. बाबासाहेबांना समाजपरिवर्तनाच्या कामी स्त्रियांकडून फार मोठी अपेक्षा होती. म्हणून बाबासाहेब आपल्या भाषणातून स्त्रियांना खास उपदेश करीत असत. घरातील एक स्त्री सुधारलेली असली तर ती संबंध कुटुंब सुधारू शकते. ही जाणीव बाबासाहेबांना झाली होती.

स्त्री मुक्ती चळवळीचा विचार करताना आपणास स्वातंत्र्यापूर्वीची स्त्री मुक्ती चळवळ आणि स्वातंत्र्यानंतरची स्त्री मुक्ती चळवळ लक्षात घेतली पाहिजे. स्त्री मुक्ती चळवळीला सुमारे चारशे वर्षाचा इतिहास आहे. मध्ययुगीन इतिहास काळात मुसलमानी राजवटीतही स्त्री मुक्ती व त्यांचे प्रश्न सोडविण्याचे प्रयत्न झालेले आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर अस्पृश्यांना व स्त्रियांना म्हणाले होते. तुमचे प्रश्न सोडवायचा किंवा तुमचा उद्धार करायला दुसरे कोणी येत

 ISBN-978-93-84021-53-5